

POLSKI UNIWERSYTET NA OBCZYŹNIE
W LONDYNIE

ZESZYTY NAUKOWE

SERIA TRZECIA, NR 7, 2019

MARCIN JURCZYK, ALEKSANDRA JĘDRYSZEK-GEISLER

POLSKI UNIWERSYTET NA OBCZYŹNIE, LONDYN

ORZECZNICTWO KARY ŚMIERCI
JAKO ELEMENT POLITYKI KARNEJ
W WYBRANYCH PAŃSTWACH ŚWIATA
NA PRZEŁOMIE XIX I XX WIEKU

WSTĘP

Kara śmierci w teorii prawa karnego w wielu państwach jest uznawana zasadniczo za niehumanitarną i anachroniczną, a w praktyce coraz częściej eliminuje się ją z katalogu kar. Widać to zwłaszcza w krajach rozwiniętych, z charakterystycznym wyjątkiem Stanów Zjednoczonych. Ponadto można dostrzec widoczną, wyrażaną w szeregu dokumentów międzynarodowych, ewolucję w rozumieniu praw człowieka jako wykluczających lub przynajmniej zasadniczo ograniczających możliwość stosowania kary śmierci. Również w nauczaniu Kościoła katolickiego daje się dostrzec znamienne przesunięcie akcentów. Wciąż uznaje się dopuszczalność, o czym można się dowiedzieć na przykład z nowego katechizmu. Dąży się jednak do jej ograniczenia, a nawet usunięcia, o ile to tylko możliwe¹.

¹ B. Bartusiak, *Kara śmierci w świetle sporu o racjonalizację kary*, Warszawa, 2011, s. 9; por. tenże, *Kara śmierci w świetle nauki Kościoła katolickiego ze szczególnym uwzględ-*

Eric Neumayer zwraca uwagę, iż kary śmierci nie da się porównać z żadną inną, a jej istnienie wywołuje napięcia polityczne pomiędzy państwami w kwestii prawomocnego stosowania², co w konsekwencji doprowadza do odmiennych stanowisk tychże państw względem siebie³.

Andrzej Zoll, odwołując się do pojęcia winy i kary, pisze:

Każdy z nas posługuje się na co dzień pojęciem winy i pojęciem kary. Wielokrotnie innym przypisujemy winę i wielokrotnie domagamy się wymierzenia winnym sprawiedliwej kary. Od czasu do czasu i my sami mamy poczucie własnej winy, wyrzuty sumienia. Pytanie jest następujące: czy do końca zdajemy sobie dokładnie sprawę, co to znaczy uznać kogoś za winnego? Czy do końca zdajemy sobie sprawę, co to znaczy wymierzyć komuś karę? I czy zadaliśmy sobie pytanie, co usprawiedliwia człowieka, nawet jeśli pełni urząd państwowy, do wymierzenia kary drugiemu człowiekowi?⁴

Centrum Badań Opinii Społecznej przeprowadziło w 2007 roku wśród ogółu społeczeństwa sondaż opinii publicznej na temat stosunku do kary śmierci, którego wyniki opublikowano na łamach prasy oraz na oficjalnej stronie internetowej CBOS. Czytamy tam:

Zwolennicy stosowania kary śmierci w Polsce dwukrotnie przeważali nad przeciwnikami. Niemal dwie trzecie badanych (63%) akceptowało orzekanie tego rodzaju kary za najcięższe przestępstwa, a niespełna jedna trzecia (31%) była temu przeciwna. Tylko nieliczni (6%) nie zadeklarowali wyrobionego zdania w tej kwestii. Biorąc jednak pod uwagę wyłącznie ugruntowane opinie na ten temat, należy zaznaczyć, że zdecydowanych zwolenników orzekania kary śmierci w określonych przypadkach jest niemal czterokrotnie więcej niż jej zdecydowanych kontestatorów⁵.

W badaniach przeprowadzonych w 2011 roku przez CBOS na pytanie, czy karę śmierci powinno się stosować za najcięższe przestępstwa, 61% responden-

nieniem Katechizmu Kościoła katolickiego oraz Encykliki „Evangelium vitae”, w: Współczesna przestępczość. Problemy prawnokarne, kryminalistyczne i kryminologiczne, red. K. Sławik, Szczecin, 1996.

² E. Neumayer, *Death Penalty: The Political Foundations of the Global Trend Towards Abolition*, „Human Right Review”, 2008, vol. IX (II), s. 241.

³ Tenże, *Death Penalty Abolition and the Ratification of the Second Optional Protocol*, „The International Journal of Human Rights”, 2008, vol. XII (I), s. 3.

⁴ A. Zoll, *Wina i kara*, „Nauka”, 2004, nr 1, s. 36.

⁵ Strona internetowa: Cbos.pl/SPISKOM.POL/2007/K_051_07.PDF, dostęp 10 VI 2014.

tów odpowiedziało pozytywnie (w tym 40% opowiedziało się w sposób stanowczy za taką możliwością, a 21% uznało, iż raczej powinno), natomiast 34% wyraziło sprzeciw (15%, że zdecydowanie nie powinna być stosowana, a 19%, że raczej nie powinna). Wyraźnie widać, iż w dalszym ciągu zwolenników więcej niż przeciwników. Porównując powyższe dane z poprzednimi – poczynając od 1987 roku (łącznie 16 badań) – najczęściej zwolenników kary śmierci odnotowano w 1999 i 2000 roku (aż 77%), niewiele mniej, bo 76% w 1998 roku oraz po 74% w 1996 i 1997. Najmniej opowiadających się za wyrokiem odnotowano w 1989 (tylko 52%), ale w tym roku było też najczęściej niezdecydowanych⁶.

Poznanie stosunku do kary śmierci określonych grup społecznych może wspomóc politykę karną, która biorąc pod uwagę opinię wszystkich, jak i poszczególnych grup społecznych, pozwoli w odpowiedni sposób kształtować prawo karne oraz w większym stopniu je kontrolować, a nawet z czasem zmniejszać przestępczość występującą w społeczeństwie. W stosunku do odstraszającej funkcji kary śmierci Roger Hood pisze, iż problemem nie jest to, czy kara śmierci odstrasza niektórych – jeśli tylko kilka osób – ale czy osoba, która ma zamiar popełnić przestępstwo, najprawdopodobniej morderstwo, bierze pod uwagę ewentualność wykrycia popełnionego przestępstwa oraz możliwość skazania na śmierć⁷.

Po kilkuletnim moratorium na wykonywanie kary śmierci w Polsce, kara przestała istnieć na mocy kodeksu karnego obowiązującego od 7 grudnia 1989 roku. Jednak życie stawia ludzi w obliczu wstrząsających przypadków bestialskich zbrodni, łączących się z obserwowaną od dłuższego czasu brutalizacją aktów przestępczych. Konsekwencją tego jest nadal aktualna dyskusja nad zasadnością przywrócenia i stosowania sankcji wobec osób dopuszczających się okrutnych, budzących wiele kontrowersji zbrodni.

W polskim prawie karnym kara śmierci została opisana bardzo rozlegle ze względu na historyczne dzieje, gdyż dawne ustawodawstwo dopuszczało stosowanie jej wobec winnych. Natomiast z chwilą, kiedy została skreślona z katalogu kar kryminalnych, zainteresowano się nią z perspektywy ruchu abolicjonistycznego i retencjonistycznego. Argumenty obu stanowisk dotyczą wielu dziedzin życia społecznego, poczynawszy od zagadnień etycznych, które sprzeciwiają się stosowaniu kary śmierci, skończywszy na utylitarnych przesłankach zalecających powrót. Warto zwrócić uwagę na definicję kary śmierci jako

⁶ Strona internetowa: Cbos.pl/SPISKOM.POL/2011/K_060_11.PDF, dostęp 1 IV 2019.

⁷ R. Hood, *The Death Penalty: A Worldwide Perspective*, Oxford, 2002, s. 208.

Najwyższego wymiaru kary przewidzianego za najcięższe przestępstwa, którego stosowanie jest przedmiotem sporów etycznych i prawnych oraz kwestionowane obecnie w prawodawstwie coraz większej ilości państw⁸.

Odnosząc się do ogólnego pojęcia kary, warto wskazać, że

Kara ma na celu ochronę dobra wspólnego oraz ludzi przed złem. Chodzi tu o zabezpieczenie wspólnoty przed przestępcą. Trzeba jednak pamiętać, że kara nie ma na celu jedynie ochrony ładu publicznego i zapewnienia bezpieczeństwa ludziom. Staje się ona również narzędziem poprawy, która nabiera wartości zadostuczynienia, gdy winny dobrowolnie przyjmuje wymierzoną mu karę⁹.

Jak podkreśla Alicja Grześkowiak, kara śmierci to nie problem wyłącznie ilościowy, ale przede wszystkim jakościowy, co umiejscawia rozważania na płaszczyźnie aksjologicznej. Czym jest kara śmierci z tego punktu widzenia? To pytanie ludzie zadają sobie od dawna. Odpowiedzi bywają różne, głównie w zależności od pozwalającej pozbyć się przyjmowanej koncepcji człowieka, wizji państwa i prawa, najogólniej mówiąc – od akceptowanego systemu wartości. Nikt jednak, nawet entuzjaści tej wspaniałej sankcji, pozwalającej raz na zawsze pozbyć się wrogów ludzkości, nie zaprzeczają, że kara śmierci jest po prostu zabiciem jednego człowieka przez drugiego. Tej prawdziwej treści nie zmieni nawet to, że prawo karne uchyla przestępność takiego zabójstwa jako dokonanego w ramach tzw. kontratypu działania w ramach prawem określonych obowiązków. Poza ocenami prawnymi funkcjonują przecież moralne oceny naszego zachowania – najlepszym dowodem rozbieżności ocen w tym przypadku jest nasz stosunek do kata zabijającego zawodowo ludzi skazanych na tę karę¹⁰.

W świetle prawa karnego jej definicja zawiera w sobie niezmiennie przesłanki dotyczące rygorystycznych zasad stosowania w odniesieniu do wymierzania za najcięższe przestępstwa, jak również obowiązującego ograniczenia dotyczącego wieku przestępcy oraz kategorycznego zakazu stosowania egzekucji wobec kobiet ciężarnych. Definicja przedstawia karę śmierci na tle innych kar zasadniczych będących wobec niej sankcjami alternatywnymi.

⁸ A. Zwoliński, *Encyklopedia nauczania społecznego Jana Pawła II*, Radom, 2003, s. 221.

⁹ M. Wyrostkiewicz, *Kara śmierci w dobie terroryzmu. Analizy antropologiczno-społeczne*, „Teologia i Moralność”, 2008, t. III, s. 212.

¹⁰ A. Grześkowiak, *Współczesne problemy kary śmierci*, „Przegląd Powszechny”, 1988, nr 1/797, s. 26–27.

KARA ŚMIERCI W SYSTEMIE KAR DAWNEGO PRAWA POLSKIEGO

W całej swojej historii współczesnej Polska nie uniknęła kontrowersji wokół stosowania ostatecznej kary. Śledząc rozwój historyczny regulacji prawnych dotyczących tej kwestii, można zauważyć ewolucję wpływów różnych czynników prawnych, politycznych, społecznych, filozoficznych, jak i międzynarodowych, które doprowadziły do obecnego braku kary śmierci w polskim systemie prawnym¹¹.

Statuty Kazimierza III Wielkiego, wydane w połowie XIV wieku¹², stanowiły pierwsze unormowania kary śmierci. Zasądzały karę śmierci za zagarnięcie podatków, obracanie obcą monetą lub wyłudzenie nienależnych świadczeń z żup królewskich. Sądy kościelne na czele z inkwizytorem sądziły ludzi podejrzanych o herezję, następnie oddawano skazanych w ręce władzy świeckiej, która wymierzała karę śmierci poprzez spalenie żywcem na stosie. Po wydaniu w 1424 roku przez Władysława Jagiełłę edyktu wieluńskiego¹³, który uznawał wyznawanie zasad husyckich za zbrodnię obrazy majestatu, nasiliła się inkwizycja kościelna. Nie karano już zmiany wyznania rzymskokatolickiego na inne w XVI wieku, mimo to w Rzeczypospolitej polowano wtedy na czarownice, przez co spalono 34 osoby.

Późniejsza konstytucja (uchwała sejmowa) z 1586 roku przewidywała karę śmierci za umyślne zabójstwo człowieka, porwanie, spiski przeciwko władzom miejskim, napad na drodze, gwałtowne najście na dom czy homoseksualizm. Kobieta mogła uratować życie skazańca na mocy zwyczaju (wyproszenie od kary śmierci), jeżeli oświadczyła, że chce zawrzeć związek małżeński ze skazanym (por. przypadek bohaterów *Krzyżaków* Henryka Sienkiewicza – Zbyszka z Bogdańca, ocalonego przez Danusię Jurandównę). Niektórzy, chcąc uniknąć kary, umawiali się z katem, aby ten przeprowadził egzekucję niedbale, ponieważ nie wykonuje się egzekucji po raz drugi. W 1588 roku ustawa sejmowa¹⁴ uchyliła możliwość wykupienia się główszczyzną człowieka skazanego za umyślne zabójstwo.

¹¹ W. Pływaczewski, W. Cebulak, *Capital Punishment in Poland: The Debate Continues*, „International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice”, 2000, vol. XXIV (I), s. 159–174.

¹² J. Wojnowski, *Wielka encyklopedia PWN*, Warszawa, 2003, s. 269.

¹³ J. Kofman, *Encyklopedia popularna PWN*, Warszawa, 1993, s. 933.

¹⁴ J. Wojnowski, *Wielka encyklopedia PWN...*, s. 269.

Najczęściej orzekaną sankcją w praktyce sądów gdańskich w XVI–XVII wieku była kara śmierci. Od 1690 roku zrezygnowano z orzekania jej wobec złodziei, a okres oświecenia zapoczątkował tendencje do zniesienia i szczegółowego określenia ograniczeń oraz do ścisłego określenia przestępstw, które zostały nią obwarowane. W 1776 roku usunięto wyrok za uprawianie czarów. Po rozbiorach ziemie polskie przyjęły prawa karne państw zaborczych.

W XVIII i XIX wieku w Galicji, jak również na ziemiach austriackich, obowiązywał *Powszechny kodeks karny o zbrodniach i karach*, zwany Józefiną, który dopuszczał stosowanie kary śmierci w postępowaniu doraźnym. Pierwszego stycznia 1806 roku przyjęto w całej monarchii habsburskiej i w zaborze austriackim *Księżę ustaw o zbrodniach i ciężkich policyjnych przestępstwach*, nazywany Franciszkaną, która dopuszczała stosowanie kary śmierci w postępowaniu zwyczajnym za morderstwo, zabójstwo na tle rabunkowym oraz podpalenie. W 1852 roku ustawa o zbrodniach, występkach i wykroczeniach zastąpiła Franciszkanę. Obowiązywała na ziemiach polskich byłego zaboru austriackiego do 1 września 1932 roku i dopuszczała orzekanie najwyższego wyroku¹⁵.

Z kolei na ziemiach zaboru pruskiego obowiązywał *Landrecht pruski* z 1794 roku, w którym karę śmierci przewidywano za wiele przestępstw, głównie zaś za zbrodnie przeciw państwu lub zabójstwo człowieka¹⁶. W 1851 roku zaczął obowiązywać *Kodeks karny pruski*, wzorowany na Kodeksie Napoleona z 1810, który również wymierzał karę za to samo. Na terenie II Rzeszy Niemieckiej, a także w zaborze pruskim zaczął obowiązywać ogólnoniemiecki *Kodeks karny* z 1871 roku. W Polsce obowiązywał na terenie byłego zaboru pruskiego do września 1932. W tym kodeksie karę śmierci orzekało się tylko wobec osoby, która dokonałaby morderstwa na głowie państwa¹⁷.

Na terenie Królestwa Polskiego w latach 1818–1848 obowiązywał kodeks z 1818 roku, który przewidywał karę śmierci tylko w kilku przypadkach. 1 stycznia 1848 roku zaczął funkcjonować *Kodeks kar głównych i poprawczych*, wzorowany na kodeksie rosyjskim z 1845 roku. W jego świetle na ostateczny wyrok skazywano tylko w trzech przypadkach: za targnięcie się na władcę, bunt przeciwko władzy najwyższej i za zdradę państwa. *Kodeks kar głównych i poprawczych* zastąpił w 1876 roku rosyjski kodeks z 1866, który był nowelizacją zbioru przepisów z 1845 roku i nie wnosił żadnych zmian w zakresie kary śmierci.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ Tamże.

¹⁷ Tamże.

Nowe zasady postępowania, zwane Kodeksem Tagancewa (od nazwiska twórcy), miały charakter nowoczesny, gdyż na wzór Kodeksu Napoleona dzielił przestępstwa na trzy grupy: zbrodnie, występki i wykroczenia, za które groziły: kara śmierci, katorga lub zesłanie. Zaczął obowiązywać w Rosji od 1903 roku. Władze bolszewickiej Rosji uchylily go w 1918, lecz w niepodległej Polsce na terenach zaboru rosyjskiego obowiązywał do 1 września 1932 roku. Karę śmierci ujęto w nim w dwojaki sposób, uznając, że to *sprawiedliwa odpłata za wyrządzone zło, ale także jako całkowite, nieodwracalne unieszkodliwienie przestępcy, czyli zupełne wyeliminowanie go ze społeczeństwa*¹⁸, co niewątpliwie opierało się na ówczesnie najnowszych tendencjach wiedzy prawniczej.

W 1932 roku w II RP wszedł w życie pierwszy *Polski kodeks karny*. Prace nad nim rozpoczęły się niedługo po tym, gdy Polska odzyskała niepodległość w 1918 roku, i trwały aż 12 lat. W tym czasie nie mogła obowiązywać próżnia ustawowa. Kodeks z 1932 przewidywał w art. 37, że kara śmierci jest karą zasadniczą, wykonuje się ją przez powieszenie (art. 38), a było nią zagrożone pięć wykroczeń, z czego cztery to przestępstwa polityczne: 1. zamach na niepodległy byt państwa, 2. zamach na życie lub zdrowie prezydenta RP, 3. typ kwalifikowany zdrady wojennej, 4. akcja dywersyjna w czasie wojny oraz za jedno przestępstwo pospolite, a mianowicie – zabójstwo¹⁹.

Kodeks obowiązywał nadal po II wojnie światowej. Był jednak uzupełniany wieloma dekretami, które miały za zadanie regulować różne, konkretne zagadnienia. Do najsurowszych należały: dekret z 31 sierpnia 1944 roku „O wymiarze kary dla faszystowsko-hitlerowskich zbrodniarzy winnych zabójstw i znęcania się nad ludnością cywilną i jeńcami oraz dla zdrajców Narodu Polskiego”²⁰, który za udział w ludobójstwie obligatoryjnie przewidywał najwyższy wyrok (był wyjątkiem od zasady, że sankcją alternatywną wobec kary śmierci jest kara dożywotniego pozbawienia wolności). Tą karą była zagrożona również przynależność do organizacji przestępczej, tj. NSDAP, SS, Gestapo i SD.

Kodeks karny Wojska Polskiego z 23 września 1944 roku²¹ miał w swym katalogu kar również karę śmierci, jednak specyfiką jego było to, iż przepisy odnoszące się do zbrodni przeciwko państwu obowiązywały nie tylko wojsko, ale

¹⁸ Tamże, s. 269.

¹⁹ Strona internetowa: Poradaprawna.pl/arttykul.php, dostęp 12 V 2013.

²⁰ M. Turlejska, *Te pokolenia żałobami czarne... Skazani na śmierć i ich sędziowie*, Warszawa, 1990, s. 36.

²¹ Z. Leszczyńska, *Ginę za to, co najgłębiej człowiek ukochać może*, Lublin, 1998, s. 11–12.

także ludność cywilną. Kara śmierci groziła ludziom, którzy brali udział w zamachu na niepodległy byt państwa polskiego, na naczelne organy władzy państwowej oraz na ustrój państwa polskiego.

16 listopada 1945 roku wydano kolejny dekret „O postępowaniu doraźnym”²², który przewidywał karę śmierci za przestępstwa rozpoznane w postępowaniu doraźnym bez względu na to, jakie sankcje przewidywały inne ustawy wobec danego przestępstwa. Trzeba zaznaczyć, że zakres przestępstw rozpoznawanych w postępowaniu doraźnym był bardzo szeroki.

Następny dekret „O przestępstwach szczególnie niebezpiecznych w okresie odbudowy państwa” z 13 czerwca 1946 roku został nazwany Małym kodeksem karnym²³. Przewidywał karę śmierci aż za 12 przestępstw.

Te trzy dekrety stanowiły fundament ustawodawstwa karnego w Polsce Ludowej. Były główną podstawą prawną wymiaru sprawiedliwości w okresie, kiedy Polska podlegała stalinowskiemu terrorowi. Na ich podstawie postępowaniu karnemu w sprawach politycznych nadano pozory legalności. Kodeks z 1932 roku, wraz z jego uzupełnieniami w postaci dekretów, obowiązywał do końca 1969²⁴, ponieważ już 1 stycznia 1970 wszedł w życie nowy, uchwalony 19 kwietnia 1969 roku.

W *Kodeksie karnym* z 1969 roku kara śmierci została przewidziana za osiem najgroźniejszych przestępstw. Zniesiono tryb doraźny postępowania²⁵. Rozdział V tego *Kodeksu*, dotyczący kar zasadniczych, zawiera w katalogu najwyższy wyrok, zawarty w art. 30 § 2. Jest sankcją zasadniczą o charakterze wyjątkowym, przewidzianą za najcięższe zbrodnie, natomiast kary alternatywne znajdują się w art. 30 § 3.

Za przestępstwo zagrożone karą śmierci oraz w innych wypadkach przewidzianych w ustawie można było orzec karę zasadniczą dożywotniego pozbawienia wolności lub 25 lat pozbawienia wolności. Nie stosowano jej wobec osoby, która w chwili czynu nie ukończyła 18 lat ani wobec kobiety ciężarnej²⁶. Szczegółowa część kodeksu karnego z 1969 roku przewidywała karę śmierci, która zawsze występuje alternatywnie z karą pozbawienia wolności. Wedle tego kodeksu, najwyższy wyrok respektowano za następujące przestępstwa: zdra-

²² M. Turlejska, *Te pokolenia...*, s. 45–46.

²³ Tamże, s. 100–101.

²⁴ M. Wyrwich, *W celi śmierci*, Warszawa, 2002, s. 6.

²⁵ E. Smoktunowicz, *Wielka encyklopedia prawa*, Białystok – Warszawa, 2000, s. 323.

²⁶ DzU, 14 V 1969, nr 13, poz. 94.

dę ojczyzny, zamachu stanu, szpiegostwo, zamach terrorystyczny, sabotaż, organizowanie lub kierowanie szkodnictwem gospodarczym, zabójstwo, rozbój kwalifikowany, niewykonanie przez żołnierza rozkazu lub odmowa jego wykonania albo wypełnienie rozkazu niezgodnego z jego treścią²⁷. Karę śmierci dokonywano przez powieszenie, a względem wojskowych – przez rozstrzelanie. W innych systemach prawnych egzekucja mogła mieć postać, obok wyżej wymienionych – gilotyny, krzesła elektrycznego, komory gazowej, uśpienia czy ukamienowania.

Po wejściu w życie kodeksu z 1969 roku zmniejszyła się liczba przestępstw zagrożonych karą śmierci w stosunku do poprzednio ustawodawstwa. Wprowadzenie stanu wojennego na mocy uchwały Rady Państwa z 12 grudnia 1981 roku, o postępowaniach szczególnych w sprawach o przestępstwa i wykroczenia w czasie obowiązywania stanu wojennego²⁸, spowodowało załamanie tej tendencji spadkowej. Dekret przewidywał karę śmierci za wykroczenia podlegające postępowaniu doraźnemu, gdy górna granica zagrożenia nie była niższa od ośmiu lat pozbawienia wolności²⁹. Gdy w 1982 roku zawieszono stan wojenny, zmniejszono również możliwość orzekania najwyższego wyroku do 14 przypadków, aby następnie w 1983 roku uchylić przepisy dotyczące powyższego zagadnienia.

Od 1988 roku w Polsce nikogo nie skazano wobec faktycznego moratorium na wykonanie³⁰. Ustawa z 12 lipca 1995 roku o zmianie *Kodeksu karnego* i *Kodeksu karnego wykonawczego* oraz o podwyższeniu dolnych i górnych granic grzywn i nawiązek w prawie karnym (DzU, 1995, nr 95, poz. 475), wprowadziła moratorium ustawowe na okres pięciu lat³¹. 1 września 1998 roku wszedł w życie zreformowany *Kodeks karny*, uchwalony 6 czerwca 1997, który ostatecznie zrezygnował z kary śmierci, pomijając ją w katalogu kar zasadniczych. Sankcje oraz inne środki przewidziane w tym kodeksie stosuje się z uwzględnieniem zasad humanitaryzmu, w szczególności z poszanowaniem godności człowieka, i określonymi w art. 53 § 1. celami kary:

Sąd wymierza karę według swojego uznania, w granicach przewidzianych przez ustawę, bacząc, by jej dolegliwość nie przekraczała stopnia winy, uwzględ-

²⁷ W. Świda, *Prawo karne*, Warszawa, 1986, s. 272–273.

²⁸ E. Smoktunowicz, *Wielka encyklopedia prawa...*, s. 323.

²⁹ Tamże, s. 323.

³⁰ Tamże.

³¹ Tamże.

*niając stopień społecznej dolegliwości czynu oraz biorąc pod uwagę cele zapobiegawcze i wychowawcze, które ma osiągnąć w stosunku do skazanego, a także potrzeby w zakresie kształtowania świadomości prawnej społeczeństwa*³².

Na początku 1999 roku przeprowadzono w Polsce badania sondażowe opinii społecznej, które wykazały, że aż 75% badanych opowiedziało się za przywróceniem i stosowaniem kary śmierci w polskim prawie karnym³³. W obecnym *Kodeksie karnym* z 1997 roku ta sankcja została zastąpiona dożywotnim pozbawieniem wolności³⁴.

Na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat sukcesywnie wzrasta liczba popełnianych przestępstw. Z roku na rok zmniejsza się również dolna granica wiekowa młodocianych przestępców. Na podkreślenie zasługuje fakt, że ogólna liczba przestępstw, popełnianych przez nieletnich, z liczby 22 758 w 2010 roku spadła do 11 355 w 2016, jednak liczba zabójstw popełnionych (prawomocnych orzeczeń sądów) przez nieletnich wzrosła z 7 w 2010 do 11 w 2016 roku³⁵.

Polskie prawo karne nie jest dostosowane do coraz częściej powtarzających się brutalnych aktów przemocy i zwiększającej się liczby ofiar śmiertelnych. Polskie partie polityczne zastanawiają się nad nowelizacją prawa karnego, które zaostriżyłoby politykę karną, przywracając najwyższy wyrok do katalogu kar kryminalnych. Społeczeństwo w przeważającej większości głosów opowiada się za przywróceniem kary śmierci (*capital punishment, death penalty*), która zapewniłaby większe bezpieczeństwo ludziom, gdyż przypisują oni tej karze wysoki poziom odstraszenia potencjalnych sprawców ciężkich przestępstw. Dyskusja nad zasadnością wprowadzenia jej w Polsce jest sprawą kontrowersyjną zarówno dla jej zwolenników, jak i przeciwników.

Wstąpienie Polski do Unii Europejskiej utwierdziło pozycję abolicjonistów, gdyż Polska ratyfikowała art. 2 o zapewnieniu prawa do życia³⁶. Warto również podkreślić fakt, iż protokół nr 13 do Europejskiej konwencji praw człowieka, znoszący karę śmierci we wszystkich okolicznościach, został przyjęty przez prezydenta Bronisława Komorowskiego 27 sierpnia 2013 roku. Jednocześnie Drugi Protokół Fakultatywny do Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Po-

³² DzU, 2 VIII 1997, nr 88, poz. 553.

³³ E. Smoktunowicz, *Wielka encyklopedia prawa...*, s. 270.

³⁴ DzU, 2 VIII 1997, nr 88, poz. 553.

³⁵ Strona internetowa: isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/publikacje/download,2779,14.html, dostęp 1 IV 2019.

³⁶ G. Michałowska, *Prawa człowieka i ich ochrona*, Warszawa, 2000, s. 44.

litycznych, dopuszczający stosowanie tej kary w czasie wojny, został ratyfikowany bez zastrzeżeń.

KARA ŚMIERCI NA ŚWIECIE

Michał Wyrostkiewicz, podejmując kwestię moralności orzekania kary śmierci, odnosi się do stanowiska, według którego powinno być skuteczne, tzn. zapewniające bezpieczeństwo obywatelom, i zgodne z powszechnym odczuciem moralnym, które miałyby się uwidaczniać w demokratycznych głosowaniach. Stosownie do tej koncepcji, jeśli obywatele (niekoniecznie wszyscy, ale w odpowiedniej większości) uznałoby, że karanie śmiercią podniesie poczucie bezpieczeństwa oraz jest zgodne z przyjmowaną przez nich hierarchią wartości, wówczas kara śmierci powinna stać się prawem obowiązującym.

Takie myślenie jest nie do przyjęcia. Nawet bowiem system demokratyczny, który oznacza rządy ludu, nie daje nikomu uprawnień do zmiany norm wynikających z prawa naturalnego – z natury człowieka i świata. Demokracja to bowiem narzędzie służące człowiekowi, a nie cel sam w sobie. Ponadto życie ludzkie to zbyt poważna kwestia, aby uzależniać ją od potrzeb, dobrego samopoczucia oraz sumienia innych ludzi. Nie negując tego, że ostatnią instancją dla człowieka jest sumienie, trzeba jednak pamiętać, że to norma subiektywna oraz że może być niewłaściwie uformowana. Wówczas sądy wydawane przez nie mogą być niezgodne z obiektywnymi normami etycznymi³⁷.

Do podstawowych praw człowieka należy prawo do życia, znajdujące się w katalogu praw obywatelskich i politycznych. Kara śmierci koliduje z nim, dlatego wydano wiele międzynarodowych porozumień, które zasadniczo regulują sprawę orzekania wyroku, próbując znaleźć wspólny pierwiastek łączący prawo do życia i możliwość prawnego zadania śmierci.

- Ochronę życia gwarantują porozumienia międzynarodowe, między innymi:
1. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, uchwalona 10 grudnia 1948 roku w Paryżu przez Organizację Narodów Zjednoczonych, której art. 3. brzmi następująco: *Każdy człowiek ma prawo do życia, wolności i bezpieczeństwa swej osoby.*
 2. Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, który w art. 6 traktuje prawo do życia jako prawo przyrodzone, zabezpieczone ochroną ustawową. Dopuszcza jednak orzekanie kary śmierci, gdy ustawa danego kraju przewiduje ją za najcięższe przestępstwa. Skazanemu przysługuje prawo

³⁷ M. Wyrostkiewicz, *Kara śmierci...*, s. 215.

ubiegania się o zmianę wyroku bądź ułaskawienie, może też zostać objęty amnestią w każdym czasie. Istnieje zakaz egzekucji wobec kobiet ciężarnych i osób poniżej 18. roku życia.

Drugi Protokół Fakultatywny do Paktu Politycznego, uchwalony w Nowym Jorku 15 grudnia 1989 roku w sprawie zniesienia kary śmierci, uznaje, że usunięcie tego wyroku jest przejawem postępu w korzystaniu z prawa do życia. Jednak dopuszcza orzekanie jej w czasie wojny wobec przestępstw o charakterze wojskowym.

3. Europejska Konwencja Praw Człowieka w art. 2 uznaje, że usunięcie kary śmierci to przejaw świadomego korzystania z prawa do życia. Jednak prawo można naruszyć w szczególnych przypadkach (np. podczas wojny za przestępstwa wojskowe) oraz dopuszcza pozbawienie życia w następstwie użycia siły w takich okolicznościach: w obronie człowieka przed bezprawną przemocą, w celu wykonania zgodnego z prawem zatrzymania lub uniemożliwienia ucieczki osobie pozbawionej wolności na mocy prawa, w celu stłumienia powstania lub zamieszek w działaniach podjętych zgodnie z prawem.
4. Amerykańska Konwencja Praw Człowieka z 22 listopada 1969 roku, która weszła w życie 18 lipca 1978 roku, w art. 4 również zabrania karania śmiercią wobec osób ujętych w art. 6 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych. Dodatkowo zabrania stosowania tej kary wobec osób starszych, które przekroczyły 70. rok życia oraz zakazuje orzekania kary śmierci za przestępstwa polityczne lub związane z nimi przekroczenia pospolite. Uznaje również zasadę, że państwa, które raz zniosły karę śmierci, nie mogą jej powtórnie przywrócić.
5. Afrykańska Karta Praw Człowieka, art. 4, uchwalona 26 czerwca 1981 roku, weszła w życie w 1986³⁸.

Wiele państw na świecie ratyfikowało jeden lub więcej z powyższych traktatów, usuwając w ten sposób z kodeksów karnych najwyższy wyrok. Jednakże państwa mogą zastrzec sobie prawo do stosowania kary śmierci w czasie wojny.

Według danych Amnesty International, ogłoszonych w 1997 roku, czytamy, iż w prawie połowie państw na świecie kara śmierci nie obowiązuje lub nie jest faktycznie wykonywana. Do 1998 karę śmierci zniosło 167 państw, 14 innych zasądza ją jedynie za zbrodnie wojenne, w 24 zaprzestano straceń w praktyce mimo jej istnienia w wewnętrznych ustawodawstwach.

Wojciech Stankiewicz, rozważając kwestię orzecznictwa kary śmierci na świecie, pisze:

³⁸ G. Michałowska, *Prawa człowieka...*, s. 44, 46.

Kara główna jest stosowana w dwóch krajach o demokratycznym ustroju – Japonii oraz USA, gdzie grozi za popełnienie 47 przestępstw federalnych (zapis znajduje się w ustawie karnej z 1994 r. Violent Crime Control and Law Enforcement Act). Pomimo iż abolicja obejmuje coraz większą liczbę państw, w krajach takich, jak Chiny, Arabia Saudyjska, Iran, Jemen oraz Stany Zjednoczone odbywa się najwięcej egzekucji na świecie. Rażący jest także fakt, iż dokonują one egzekucji będących pod różnymi względami w opozycji do międzynarodowego systemu ochrony praw człowieka³⁹.

Według danych z 2011 roku dotyczących kary śmierci, zebranych dzięki staraniom sześciu organizacji: Amnesty International, Reporterzy bez Granic (Report without Borders), Human Rights Watch, Międzynarodowej Federacji na rzecz Praw Człowieka (International Federation for Human Rights) oraz stowarzyszonej z nią Irańskiej Ligi na rzecz Obrony Praw Człowieka (Iranian League for the Defence of Human Rights), a także Międzynarodowej Kampanii na rzecz Praw Człowieka (International Campaign for Human Rights), w samym Iranie dokonano wówczas 86 egzekucji. Wśród skazanych znajdowali się więźniowie polityczni (minimum ośmiu). Zarzuty, pod jakim skazano ich na karę główną, dotyczą brania udziału w trwających demonstracjach, a także rzekomego komunikowania się z opozycją⁴⁰.

Marek Zubik, analizując 66 lat z historii USA, pisze, iż w latach 1930–1996 wykonano w samych Stanach Zjednoczonych 4217 egzekucji, z czego 358 po 1976 roku. Do tej liczby należy dodać 160 przeprowadzonych zgodnie z procedurą wojskową. Pierwszą po faktycznym moratorium przeprowadzono w Utah. Najwięcej jednak – we wspomnianym okresie – odbyło się ich w Teksasie (107). Po 1976 roku stracono trzy kobiety: Velme Barfield (egzekucję przeprowadzono w stanie Północna Karolina w 1987 roku), Karle Faye Tucker (stracona w lutym 1998 roku w Teksasie) i Judy Buenoano (stracona w marcu 1998 roku).

Pod koniec 1996 roku na stracenie oczekiwało 3219 skazanych, w tym 49 kobiet. Najmłodszy skazany miał 17 lat, a najstarszy – 81. W tym samym roku w USA przeprowadzono 45 egzekucji⁴¹. W 2012 wykonano ich 43, co dało pię-

³⁹ W. Stankiewicz, *Prawnomiędzynarodowe uregulowania kary śmierci na świecie*, „Studia Gdańskie. Wizje i rzeczywistość”, 2013, t. X, s. 41.

⁴⁰ Tamże, s. 42.

⁴¹ M. Zubik, *Kara śmierci w Stanach Zjednoczonych*, w: *Kara śmierci w świetle doświadczeń współczesnych systemów prawnych*, red. M. Zubik, M. Mitera, Warszawa, 1998, s. 82; za: dane statystyczne oparte na raporcie: *Capital Punishment*, US Department of Justice, Bureau of Justice Statistics, Washington DC, 1997.

te miejsce na świecie pod względem liczby wykonanych wyroków. To jedyne, obok Białorusi, państwo członkowskie Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE), które wciąż stosuje ten wymiar kary.

Odnosząc się do Stanów Zjednoczonych, Scott Philips przedstawia częstotliwość stosowania kary śmierci w stanach o największej liczbie wykonywania tej kary w przedziale czasowym od 1979 do 2009 roku. Liczba straceń przeprowadzana w wybranych stanach: Teksas (426), Harris County – Houston (106), Wirginia (102), Oklahoma (89), Floryda (66), Missouri (66), Georgia (43), Północna Karolina (43), Południowa Karolina (40), Alabama (39), Luizjana (27). W głównych miejskich powiatach w Teksasie: Harris County – Houston (106), Dallas County – Dallas (40), Tarrant County – Fort Worth (31), Bexar County – San Antonio (28), Travis County – Austin (7)⁴².

Raport przedstawiony przez Death Penalty Information Center (pt. „The Death Penalty in 2018: Year End Report”) ukazuje liczbę wykonanych egzekucji w 2017 oraz 2018 roku – 48⁴³. W 2017 roku: Teksas (13), Tennessee (3), Alabama (2), Floryda (2), Georgia (2), Nebraska (1), Ohio (1), Południowa Dakota (1). Z kolei w 2018 roku liczby kształtowały się następująco: Teksas (7), Tennessee (0), Alabama (3), Floryda (3), Georgia (1), Nebraska (0), Ohio (2), Południowa Dakota (0), Arkansas (4), Missouri (1), Wirginia (2). Należy podkreślić, że w 2015 roku wydano w Stanach Zjednoczonych mniej wyroków śmierci niż kiedykolwiek wcześniej.

W odniesieniu do Chin zarówno *Kodeks karny Chińskiej Republiki Ludowej*, jak i *Kodeks postępowania karnego Chińskiej Republiki Ludowej* zawierają szczegółowe przepisy dotyczące kary śmierci i jej wykonania. Obecnie, zgodnie z art. 48 KK ChRL, powinna być stosowana do wyjątkowo poważnych przestępstw. Obowiązujący KK ChRL określa w sumie 68 rodzajów przestępstw, za które przewiduje się najwyższy wyrok, będąc prawdopodobnie największym określonym w liczbie tego typu uregulowaniem na świecie.

Wyroki śmierci z zawieszeniem wykonania tej kary może stanowić, zatwierdzać i weryfikować Najwyższy Sąd Ludowy⁴⁴. Jako dowód zmian dokonujących się w chińskim ustawodawstwie należy przytoczyć zniesienie kary śmierci za

⁴² S. Philips, *Criminology. Legal disparities in the capital of capital punishment*, „The Journal of Criminal Law & Criminology”, 2009, t. XCIX, vol. III, s. 721.

⁴³ Strona internetowa: [Deathpenaltyinfo.org/documents/2018YrEnd.pdf](http://deathpenaltyinfo.org/documents/2018YrEnd.pdf), dostęp 1 IV 2019.

⁴⁴ A. E. Pływaczewska, *Kary główne w kodeksie karnym Chińskiej Republiki Ludowej*, „Prokuratura i Prawo”, 2008, nr 6, s. 136.

kilka przestępstw, takich jak *bycie prowodyrem chuligaństwa*, a także za zwykłą kradzież, na co zwraca uwagę Roger Hood. Stwierdza także, iż mimo faktu, że art. 48 KK ChRL zakłada stosowanie kary śmierci do tych przestępców, którzy popełnili poważne przestępstwa (uregulowanie to przewidywał również kodeks karny z 1979 roku), nadal jest tam zawartych 51 artykułów przewidujących tę sankcję. Prawo w zakresie kompetencji należy do sądu w przynajmniej 62 z możliwych 68 przestępstw⁴⁵.

Chiński rząd klasyfikuje pełny zakres stosowania kary śmierci jako tajemnicę państwową, nawet oficjalne statystyki potwierdzają zwiększenie liczby egzekucji w latach 90. XX wieku. Co najmniej od 2005 roku Chiny miały największy współczynnik egzekucji na świecie. Amnesty International poinformowało, że Chiny mogły realizować od 1000 do 2000 kar śmierci rocznie w latach 2005–2013, ale ponieważ dane o karze śmierci są tajemnicą państwową, łączna ich liczba może być ukryta. W marcu 2004 roku chińskie media opublikowały nieoficjalny raport, uznając, że sądy skazują na śmierć 10 000 osób rocznie. Dui Hua Foundation szacuje, że chińskie władze dopuściły się aż 12 000 egzekucji w 2002 roku, 8000 w 2005, 6500 w 2007, 4000 w 2012 roku oraz 3000 w 2013.

W przeciwieństwie Iran – drugi kraj o największej liczbie straceń w latach 2005–2013 – wykonywał ich 388 rocznie. Dodatkowo, podczas gdy w Stanach Zjednoczonych wykonano w sumie 1373 kar śmierci, a oficjalne statystyki od 1976 pokazują, że Chiny miały ich 6100 w 1996 roku⁴⁶.

Przodującą rolę pod względem liczby wykonywanych wyroków odgrywają Chiny. Z badań przeprowadzonych przez Amnesty International wynika, że w 2008 roku doszło do co najmniej 1718 straceń, co stanowi prawie jedną czwartą wszystkich kar tego typu na świecie.

W 2008 roku Azja była regionem, w którym dokonano największej liczby egzekucji. Karę śmierci zastosowało 11 państw: Afganistan, Bangladesz, Chiny, Indonezja, Japonia, Korea Północna, Malezja, Mongolia, Pakistan, Singapur, Wietnam.

Terenami należącymi do przodujących pod względem liczby wykonywanych wyroków śmierci są Bliski Wschód i Afryka Północna. Ich liczba w 2008 roku wynosiła 508, a sposoby przeprowadzania charakteryzowały się wysokim poziomem okrucieństwa. Odnotowano, iż w Iranie w omawianym okresie za-

⁴⁵ Tamże, s. 86.

⁴⁶ J. J. Shen, *Killing a chicken to scare the monkey: the unequal administration of death in China*, „Pacific Rim Law & Policy Journal”, 2014, vol. XXIII (III), s. 871.

bijano skazańców poprzez powieszenie oraz ukamienowanie (346 ludzi, wśród nich ośmiu niepełnoletnich). 102 egzekucje zostały przeprowadzone w Arabii Saudyjskiej (karanie polega na publicznym ścięciu głowy, zdarzają się również sytuacje, gdy zwłoki skazańca przybijane są do krzyża). W 2009 odnotowano 624 wyroki w Iranie, Egipcie, Iraku, Libanie, Arabii Saudyjskiej, Syrii i Jemenie⁴⁷.

Białoruś jest jedynym państwem w Europie stosującym karę śmierci. Od grudnia 1996 do maja 2001 miały tam miejsce 134 egzekucje. To rekord europejski lat 90. W 2008 roku wykonano cztery, w 2009 roku trzy, a w 2010 roku dwie (tendencja spadkowa), w 2017 roku podobnie jak w 2010.

Na Białorusi kara śmierci wciąż jest objęta „tajemnicą państwową”. Zgodnie z białoruskim kodeksem karnym wykonawczym, skazanym, rodzinom i opinii publicznej nie podaje się terminów egzekucji. Mając na uwadze, że karę śmierci wykonuje się przy drzwiach zamkniętych poprzez zastrzelenie, ciała straconego nie wydaje się krewnym do pochowania, zaś miejsce pogrzebania zwłok pozostaje nieznane. Według obrońców praw człowieka, od 1991 do 2012 roku na Białorusi stracono około 400 osób⁴⁸. Jak informowała „Gazeta Wyborcza” z 25 kwietnia 2014 roku:

Na Białorusi wykonano pierwszą od 1,5 roku karę śmierci. Egzekucji Pawła Seljuna nie udało się zatrzymać ani Amnesty International, ani ONZ. Skazany za morderstwo Białorusin zginął od strzału w tył głowy bez szansy pożegnania się z rodziną. O egzekucji dowiedział się kilka minut przed śmiercią. – Sposób wykonania kary śmierci na Białorusi stanowi nieludzkie traktowanie – przekonuje ONZ⁴⁹.

Warto również zwrócić się w kierunku Rosji, która

od 1 stycznia 2010 roku przyjęła zakaz wykonywania kary głównej – zdecydował Sąd Konstytucyjny w Moskwie. Z powodu zmian w prawie istniało bowiem niebezpieczeństwo, że po dziesięciu latach przerwy znów będą wykonywane egzekucje skazanych. Sędziowie uznali jednak, że międzynarodowe zobowiązania są ważniejsze. Rosja podpisała bowiem Europejską Kartę Praw Człowieka i chociaż jej nie ratyfikowała, to członkowie Sądu Konstytucyjnego nie mieli wątpliwości, że władza powinna stosować jej zapisy. Gdyby Rosja przywróciła karę śmierci, straciłaby miejsce w Radzie Europy, a rosyjscy obywatele nie mogli kierować po-

⁴⁷ W. Stankiewicz, *Prawnomiędzynarodowe uregulowania...*, s. 40.

⁴⁸ Strona internetowa: Europarl.europa.eu, dostęp 8 XII 2014.

⁴⁹ Strona internetowa: Wyborcza.pl, dostęp 8 XII 2014.

zwów do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Dotychczasowe moratorium na stosowanie kary śmierci, które zostało wprowadzone w 1999 roku, straciłoby swoją podstawę prawną 1 stycznia 2010 roku, kiedy to Czeczenia, jako ostatni region Rosji, wprowadzi instytucję przysięgłych. Władze w Moskwie zapewniają, że nie mają planów przywrócenia kary śmierci⁵⁰.

Z raportu przedstawionego przez Amnesty International, odnoszącego się do stosowania kary śmierci w 2017 roku, czytamy, że zauważa się spadek globalnego wykorzystania kary śmierci w 2017. W porównaniu z wysokimi szczytami odnotowanymi dla całkowitej liczby egzekucji w 2015 i 2016 roku, AI odnotowało znaczący spadek dotyczący kary śmierci, co można dostrzec w większości regionów świata. Zarejestrowano 993 egzekucje w 23 państwach, co stanowi spadek o 4% w porównaniu z 2016 roku (1032 egzekucji) i o 39% w 2015 roku (wtedy organizacja zarejestrowała 1634 egzekucji, najwyższa liczba od 1989). W 2017 odnotowano 2591 wyroków śmierci w 53 państwach, co stanowi znaczący spadek w porównaniu do rekordowej liczby 3117 w 2016. Liczba ta nie zawiera tysięcy wyroków śmierci w Chinach, gdyż tam tego rodzaju dane podlegają utajnieniu jako tajemnica państwowa.

Oto liczba egzekucji odnotowanych w 2018 roku: Afganistan (5), Bahrajn (3), Bangladesz (6), Białoruś (2), Chiny (), Egipt (35), Iran (ponad 507), Irak (ponad 125), Japonia (4), Jordania (15), Kuwejt (7), Malezja (ponad 4), Korea Północna (+)⁵¹, Pakistan (ponad 60), Palestyna (6), Arabia Saudyjska (146), Singapur (8), Somalia (24), Sudan Południowy (4), Zjednoczone Emiraty Arabskie (1), USA (23), Wietnam (+), Jemen (2).

Zastosowano następujące metody egzekucji: ścięcie (Arabia Saudyjska), powieszenie (Afganistan, Bangladesz, Egipt, Iran, Irak, Japonia, Jordania, Kuwejt, Malezja, Pakistan, Palestyna – stan, Singapur i Sudan Południowy), śmiertelny zastrzyk (Chiny, USA, Wietnam) i zastrzelenie (Bahrajn, Białoruś, Chiny, Korea Północna, Palestyna – państwo, Somalia, Zjednoczone Emiraty Arabskie i Jemen)⁵².

⁵⁰ Strona internetowa: Rmf24.pl/fakty/swiat/news-rosja-znosi-kare-smierci,nId,101600, dostęp 8 XII 2014.

⁵¹ W przypadku Korei Północnej i Wietnamu nie ma dostępu do dokładnych danych liczbowych dotyczących wykonywanych kar śmierci; znak „+” oznacza wzrost liczby egzekucji.

⁵² Strona internetowa: [Amnesty.org/download/Documents/ACT5079552018ENGLISH.PDF](https://www.amnesty.org/download/Documents/ACT5079552018ENGLISH.PDF), dostęp 1 IV 2018.

Afryka Subsaharyjska zrobiła wielki postęp w globalnej walce, której celem jest zniesienie kary śmierci. W całym regionie odnotowano znaczny spadek wyroków. Gwinea to 20. państwo Afryki, które zakazało orzekania tego wyroku za wszystkie przestępstwa, podczas gdy w Kenii zakazano obowiązkowego orzekania kary śmierci za morderstwo. Burkina Faso i Czad także podjęły działania w kierunku zniesienia kary śmierci, proponując nowe rozwiązania prawne.

Amnesty International zarejestrowało spadek liczby egzekucji w państwach Afryki Subsaharyjskiej z pięciu w 2016 roku do dwóch w 2017 roku. Wiadomo, że tylko Sudan Południowy i Somalia dalej przeprowadzają stracenia. Wprawdzie z docierających do organizacji raportów wynika, że Botswana i Sudan w 2018 znowu zaczęły wykonywać egzekucje, jednak AI uważa, że ten fakt nie powinien położyć się cieniem na pozytywnych działaniach podejmowanych przez inne państwa w regionie. Gambia podpisała traktat międzynarodowy, w którym zobowiązała się, że nie będzie przeprowadzała straceń i że dąży do wprowadzenia całkowitego zakazu kary śmierci. W lutym 2018 roku prezydent Gambii ustanowił oficjalne moratorium w sprawie egzekucji. Oprócz Gwinei także Mongolia zniosła najwyższą karę za wszystkie przestępstwa, co zwiększa liczbę państw abolicjonistycznych do 106 w 2017 roku. Po tym, gdy Gwatemala stała się państwem abolicjonistycznym w odniesieniu do określonego katalogu przestępstw, np. morderstwa, liczba państw, które zniosły karę śmierci w prawie i w praktyce wynosi obecnie 142. Jedynie 23 państwa dalej wykonują egzekucje, co stanowi taką samą liczbę jak w 2016 roku.

Ważne kroki mające na celu ograniczenie stosowania tego wyroku zostały podjęte przez państwa, które stanowczo go popierają. W Iranie liczba egzekucji zmniejszyła się o 11%, zaś tych wynikających z przestępstw narkotykowych – o 40%. Zmiany wprowadzono co do ilości posiadanych narkotyków, które decydują o obowiązkowym stosowaniu kary śmierci.

W Malezji znowelizowano ustawy antynarkotykowe, które wprowadzają dowolność przy orzekaniu kar w sprawie przestępstw związanych z handlem narkotykami. Bardzo możliwe, że w przyszłości wskutek tych zmian spadnie liczba kar w obydwu państwach. W Indonezji, gdzie w wyniku źle przemyślanej próby walki z przestępstwami narkotykowymi w 2016 roku wykonano wyroki śmierci na czterech osobach, w ubiegłym roku nie przeprowadzono żadnych egzekucji i poinformowano o nieznacznym spadku liczby wydanych wyroków orzekających karę śmierci.

Jak widać z powyższych danych, wzrasta tendencja do usuwania kary śmierci z kodeksów karnych państw świata. Wiąże się to z wciąż rozwijającą się cy-

wilizacją globalną, która pragnie humanitarnego traktowania każdego członka społeczności. Nawołuje do świadomego korzystania z prawa do życia zawartego w wielu międzynarodowych konwencjach, w których – mimo podobieństw w ujmowaniu owego prawa – istnieją pewne odrębności, jednak wszystkie nawołują do znoszenia kary śmierci w myśl swych artykułów.

Niestety, Amnesty International wskazuje w raporcie również niepokojące trendy odnośnie orzekania i wykonywania kary śmierci. 15 państw orzekło ją lub dokonało za przestępstwa narkotykowe, co jest sprzeczne z prawem międzynarodowym. W regionie Bliskiego Wschodu i Ameryki Północnej odnotowano największą liczbę w związku z przestępstwami narkotykowymi w 2017 roku, podczas gdy w regionie Azji i Pacyfiku najczęściej państw stosowało karę śmierci za tego rodzaju przestępstwa (10 z 16).

AI wskazuje, że kara śmierci za przestępstwa narkotykowe była stosowana w czterech państwach: w Chinach, Iranie, Arabii Saudyjskiej i Singapurze. Tajemnica, która spowija karę śmierci w Malezji i Wietnamie, spowodowała, że nie jest możliwe ustalenie, czy stracenia za przestępstwa narkotykowe miały miejsce. W Singapurze powieszono osiem osób w 2017 roku, wszystkie w związku z przestępstwami narkotykowymi, podczas gdy w 2016 liczba egzekucji była dwa razy wyższa. Podobną tendencję widać w Arabii Saudyjskiej, gdzie egzekucje przez powieszenie osób skazanych za przestępstwa narkotykowe w 2017 roku wzrosły drastycznie z 14% wszystkich egzekucji do 40%. Co najmniej pięć osób zostało straconych w Iranie za przestępstwa popełnione w wieku poniżej 18 lat, a przynajmniej 80 innych osób oczekuje.

Osoby upośledzone umysłowo lub intelektualnie zostały zabite lub czekają na egzekucję w Japonii, na Malediwach, w Pakistanie, Singapurze i Stanach Zjednoczonych. AI zarejestrowało wiele przypadków osób skazanych na karę śmierci, po tym jak „przyznały się” do popełnienia przestępstw wskutek tortur lub innego niehumanitarnego traktowania w Bahrajnie, Chinach, Iraku i Arabii Saudyjskiej. W Iranie i Iraku niektóre przypadki „przyznania się do winy” transmitowano na żywo w telewizji.

Wprawdzie ogólna liczba państw, w których są wykonywane kary śmierci, pozostała taka sama, Bahrajn, Jordania, Kuwejt i Zjednoczone Emiraty Arabskie zaczęły wykonywać najwyższy wyrok po przerwie. W Egipcie zanotowano wzrost o 70% w porównaniu z tymi w 2016 roku. W chwili obecnej na świecie jest co najmniej 21 919 osób, wobec których orzeczono karę śmierci.

PODSUMOWANIE

Reasumując powyższe konkluzje, warto zwrócić uwagę na etyczny aspekt najwyższego wyroku, który – jak pisze Łukasz Krzysztoń⁵³ – zawsze wzbudza kontrowersje. Żyjąc w społeczeństwie, w wielomilionowym kraju, a nawet w skali całego świata, możemy zobaczyć wiele różnych opinii na jeden temat. Ludzie są podzieleni w swoich poglądach i każdy broni swoich racji. To, co w jednej kulturze przyjmuje się za naturalne, w innej odbierane jest za zachowanie niezgodne ze społecznymi normami. Kara śmierci ma zarówno zwolenników, jak i przeciwników. Kwestią sporną jest wartość życia, ale dochodzi do tego także wiele innych problemów, takich jak poczucie sprawiedliwości, przekonania religijne oraz godność ludzka.

Zniesienie kary śmierci to krok odważny politycznie – niemniej nawiązuje do jednej z podstawowych wartości społecznych, wobec których politycy winni odgrywać rolę przywódców, a nie kierować się ostatecznymi wynikami sondaży opinii publicznej. Nie oznacza to, iż prawdziwe obawy obywateli są ignorowane. Ten akt politycznej odwagi polega na uznaniu, że kara śmierci nie stanowi panaceum na ograniczenie przestępczości, podniesienie morale społeczeństwa i wymierzenie sprawiedliwości. To, tak jak tortury, jest po prostu złem.

Rada Europy zachęca i wspiera państwa Europy w upowszechnieniu racji stojących za abolicją tak w wymiarze politycznym, jak i na podstawie wiedzy merytorycznej. Zniesienie kary śmierci w Albanii, Federacji Rosyjskiej czy na Ukrainie nie doprowadziło do społecznych zamieszek, a zmusiło tamtejsze rządy, by zajęły się w szerszym zakresie zagadnieniem polityki zwalczania przestępczości – w tym poprawą jakości szkolenia zawodowego kadr organów ścigania i sądownictwa – oraz nawiązaniem bliższych relacji społeczeństwa z policją, z naciskiem na zapobieganie przestępczości⁵⁴. Podobne stanowisko przedstawia AI, pisząc:

Zniesienie kary śmierci będzie możliwe, gdy władze dostrzegą, że polityka państwa przewidująca ten najwyższy wymiar kary jest niszczycielska, powoduje podziały i jest niezgodna z szeroko przyjętymi wartościami. Istnienie kary śmierci nie tylko podnosi ryzyko nieodwracalnych, ale także powoduje straty w społecznym i psychologicznym zakresie. Nie udowodniono żeby istnienie kary śmierci

⁵³ Ł. Krzysztoń, *Dylematy moralne w literaturze. Wprowadzenie kary śmierci jako konflikt moralny i etyczny*, „Innowacje Psychologiczne”, 2012, nr 1, s. 159.

⁵⁴ Dyrekcja Generalna Praw Człowieka Rady Europy, *Śmierć nie jest sprawiedliwością. Rada Europy a kara śmierci*, Council of Europe, 2008, s. 11.

miało odstrasżający wpływ na przestępców. Uniemożliwia ona także resocjalizację i pojednanie. Kara śmierci promuje najprostsze rozwiązanie złożonych problemów ludzkich, zamiast poszukiwać ich wytłumaczenia, które mogłoby przyczynić się do tworzenia strategii zwalczania tych problemów. Przedłuża także cierpienie rodzin ofiar morderstw oraz bliskich skazanych więźniów. Środki i energia skierowane na wykonywanie kary śmierci mogłyby być wykorzystane do walki z przestępczością i do pomocy osobom przez nią dotkniętym. Kara śmierci jest objawem, a nie rozwiązaniem dla kultury przemocy⁵⁵.

Badania prowadzone w wielu krajach nie wykazały, aby ta sankcja w jakiś istotny sposób zmniejszała liczbą popełnianych przestępstw, w tym zabójstw, gdyż ich etiologia jest bardzo złożona i głęboko zakorzeniona w mechanizmach patologii społecznej, umożliwiając ratyfikację Protokołu Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, zakazującego stosowania kary śmierci w czasie pokoju⁵⁶. Zbyt wielu obywateli w wielu krajach nie są wciąż świadomych faktu, że to nie stanowi ochrony społeczeństwa, tylko przyczynia się do brutalizacji życia społecznego. Badania naukowe nie znalazły przekonującego dowodu na to, że kara śmierci odstrasza od popełnienia przestępstwa bardziej niż inne sankcje.

Wyniki badań relacji między stosowaniem kary śmierci a współczynnikiem zabójstw przeprowadzone dla Organizacji Narodów Zjednoczonych w 1988 roku i uzupełnione w 1996 oraz 2002, stwierdzają, że badania nie dostarczyły naukowego dowodu na to, że kara śmierci ma większy efekt odstrasżający niż kara dożywotniego więzienia. Jest mało prawdopodobne, by udało się uzyskać taki dowód w przyszłości. Dane z krajów, w których usunięto ten wyrok, nie potwierdzają teorii, że zniesienie powoduje jakiegokolwiek szkodliwe efekty⁵⁷.

BIBLIOGRAFIA

Bartusiak B., *Kara śmierci w świetle nauki Kościoła katolickiego ze szczególnym uwzględnieniem Katechizmu Kościoła katolickiego oraz Encykliki „Evangelium vitae”*, w: *Współczesna przestępczość. Problemy prawnokarne, kryminalistyczne i kryminologiczne*, red. K. Sławik, Szczecin, 1996.

Bartusiak B., *Kara śmierci w świetle sporu o racjonalizację kary*, Warszawa, 2011.

⁵⁵ Strona internetowa: Amnesty.org.pl/index.php?id=249, dostęp 23 IX 2015.

⁵⁶ A. Marek, S. Waltoś, *Podstawy prawa i procesu karnego*, Warszawa, 1999, s. 114.

⁵⁷ Strona internetowa: Amnesty.org.pl/index.php?id=249, dostęp 10 IX 2015.

- Grzeškowiak A., *Współczesne problemy kary śmierci*, „Przegląd Powszechny”, 1988, nr 1/797.
- Hood R., *The Death Penalty: A Worldwide Perspective*, Oxford, 2002.
- Kofman J., *Encyklopedia popularna PWN*, Warszawa, 1993.
- Krzysztoń Ł., *Dylematy moralne w literaturze. Wprowadzenie kary śmierci jako konflikt moralny i etyczny*, „Innowacje Psychologiczne”, 2012, nr 1.
- Leszczyńska Z., *Ginę za to, co najgłębiej człowiek ukochać może*, Lublin, 1998.
- Marek A., Waltoś S., *Podstawy prawa i procesu karnego*, Warszawa, 1999.
- Michałowska G., *Prawa człowieka i ich ochrona*, Warszawa, 2000.
- Neumayer E., *Death Penalty Abolition and the Ratification of the Second Optional Protocol*, „The International Journal of Human Rights”, 2008, vol. XII (I).
- Neumayer E., *Death Penalty: The Political Foundations of the Global Trend Towards Abolition*, „Human Right Review”, 2008, vol. IX (II).
- Philips S., *Criminology. Legal disparities in the capital of capital punishment*, „The Journal of Criminal Law & Criminology”, 2009, t. XCIX, vol. III.
- Pływaczewska A. E., *Kary główne w kodeksie karnym Chińskiej Republiki Ludowej*, „Prokuratura i Prawo”, 2008, nr 6.
- Pływaczewski W., Cebulak W., *Capital Punishment in Poland: The Debate Continues*, „International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice”, 2000, vol. XXIV (I).
- Shen J. J., *Killing a chicken to scare the monkey: the unequal administration of death in China*, „Pacific Rim Law & Policy Journal”, 2014, vol. XXIII (III).
- Smoktunowicz E., *Wielka encyklopedia prawa*, Białystok – Warszawa, 2000.
- Stankiewicz W., *Prawnomiędzynarodowe uregulowania kary śmierci na świecie*, „Studia Gdańskie. Wizje i rzeczywistość”, 2013, t. X.
- Świda W., *Prawo karne*, Warszawa, 1986.
- Turlejska M., *Te pokolenia żałobami czarne... Skazani na śmierć i ich sędziowie*, Warszawa, 1990.
- Wojnowski J., *Wielka encyklopedia PWN*, Warszawa, 2003.
- Wyrostkiewicz M., *Kara śmierci w dobie terroryzmu. Analizy antropologiczno-społeczne*, „Teologia i Moralność”, 2008, t. III.
- Wyrwich M., *W celi śmierci*, Warszawa, 2002.
- Zoll A., *Wina i kara*, „Nauka”, 2004, nr 1.
- Zubik M., *Kara śmierci w Stanach Zjednoczonych*, w: *Kara śmierci w świetle doświadczeń współczesnych systemów prawnych*, red. M. Zubik, M. Mitera, Warszawa, 1998.
- Zwoliński A., *Encyklopedia nauczania społecznego Jana Pawła II*, Radom, 2003.

STRONY INTERNETOWE

- Amnesty.org.pl/index.php?id=249, dostęp 10 i 23 IX 2015.
Amnesty.org/download/Documents/ACT5079552018ENGLISH.PDF, dostęp 1 IV 2018.
Cbos.pl/SPISKOM.POL/2007/K_051_07.PDF, dostęp 10 VI 2014.
Cbos.pl/SPISKOM.POL/2011/K_060_11.PDF, dostęp 1 IV 2019.
Deathpenaltyinfo.org/documents/2018YrEnd.pdf, dostęp 1 IV 2019.
Europarl.europa.eu, dostęp 8 XII 2014.
Isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/publikacje/download,2779,14.html, dostęp 1 IV 2019.
Poradaprawna.pl/artukul.php, dostęp 12 V 2013.
Rmf24.pl/fakty/swiat/news-rosja-znosi-kare-smierci,nId,101600, dostęp 8 XII 2014.
Wyborcza.pl, dostęp 8 XII 2014.

INNE

- Dyrekcja Generalna Praw Człowieka Rady Europy, *Śmierć nie jest sprawiedliwością. Rada Europy a kara śmierci*, Council of Europe, 2008, s. 11.
DzU, 14 V 1969, nr 13, poz. 94.
DzU, 2 VIII 1997, nr 88, poz. 553.

MARCIN JURCZYK, ALEKSANDRA JĘDRYSZEK-GEISLER

THE CASE-LAW OF THE DEATH PENALTY AS A PART OF THE
PENAL POLICY IN SELECTED COUNTRIES OF THE WORLD
IN THE 19TH AND 20TH CENTURY

SUMMARY

The paper presents the attitude of society towards capital punishment during different historical periods and describes the development of philosophical and moral thought regarding the death penalty. It outlines the history of capital punishment in Poland based on various legal norms set out in penal codes of the time. These are used to investigate the types of crime that carry the death penalty and their number which changed over the years due to significantly different penal codes applicable in different years. The paper also discusses basic legal acts on the right to life. It presents countries that retain capital punishment, countries that have abolished it and countries where the death penalty is permitted only under military law.

Keywords: capital punishment, social policy, penal code, execution, penal policy